

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ders Kitaplarında Biyografinin Kullanımı¹**Mehmet Doğan², Yasemin Er Tuna³****DOI 10.5281/zenodo.8061690****Özet**

Ders kitapları, eğitim öğretim süreçlerinde özellikle de Sosyal Bilgiler öğretiminde başvuru temel kaynaklardır. Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili olarak ülkemizde son yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin Sosyal Bilgiler dersine yönelik olumlu düşüncelere sahip olunmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durumla ilgili olarak, Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde öğrenciyi merkeze alan yöntem ve tekniklerin sınıflarda uygulanması konusundaki bilgi ve uygulama yetersizliği bu olumsuz durumun başlıca nedenlerinden olduğu söylenebilir. Bu araştırmanın asıl amacı 2022/2023 eğitim-öğretim yılında okutulan 5., 6., ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler öğrenci ders kitaplarında biyografi kullanım durumunun incelenmesidir. Bu durumda, Sosyal Bilgilerin eğitim ve öğretiminde yeni yöntem-teknikler konusunda yapılan kaynaklardaki araştırmalarla daha canlı Sosyal Bilgiler öğretimi için kavramlardan, görsel materyallerden ve edebiyattan hangi şekilde faydalanılabileceği üzerinde durulmaktadır. Yapılan bu çalışmayla ilgili bilgiler literatür taraması yöntemi ile elde edilmiştir. Araştırma çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmada belge olarak Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanan ilköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (5., 6., 7. Sınıflar) ve öğrenci ders kitaplarından faydalanılmıştır. Kaynak olarak araştırmada sosyal bilgiler öğretim programı ve sosyal bilgiler öğrenci ders kitabı (5-7. Sınıf MEB) kullanılmıştır. Bu araştırmanın evrenini, 2022-2023 eğitim öğretim yılında aktif olarak kullanılan Sosyal Bilgiler öğrenci ders kitapları, örneklemini ise Tarsus ilçesinde okutulmakta olan Sosyal Bilgiler öğrenci ders kitapları oluşturmaktadır. İçerik analizine tabi tutularak çözümlenen veriler araştırmanın sonucunda elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Biyografi, ders kitabı, öğretim programı, sosyal bilgiler

The use of biography in textbooks in social studies teaching**Abstract**

Textbooks are one of the main sources used in education and training processes, especially in Social Studies teaching. As a result of the studies carried out in our country regarding the Social Studies lesson in recent years, it has been revealed that teachers, students and parents do not have positive thoughts about the Social Studies lesson. Regarding this situation, it can be said that the main reasons for this negative situation are the lack of knowledge and practice about the application of the methods and techniques that put the student in the center in the teaching of the Social Studies course. The main purpose of this research is to examine the use of biography in the 5th, 6th, and 7th grade Social Studies student textbooks taught in the 2022/2023 academic year. In this case, it is focused on how concepts, visual materials, and literature can be used for more vivid Social Studies teaching with the researches in the sources about new methods-techniques in the education and teaching of Social Studies. Information about this study was obtained by literature review method. In the research study, document review method, one of the qualitative research methods, was used. In the research, Primary Education Social Studies Curriculum (5th, 6th, 7th Grades) and student textbooks prepared by the Ministry of National Education (MEB) were used as documents. Social studies curriculum and social studies student textbook (5-7th grade MEB) were used as a source in the research. The universe of this research is Social Studies student textbooks actively used in the 2022-2023 academic year, and the sample is Social Studies student textbooks which are taught in Tarsus. The data analyzed by subjecting content analysis were obtained as a result of the research.

Keywords: Biography, textbook, curriculum, social studies

¹ Bu çalışma 1. yazarın 2. yazar danışmanlığında yaptığı tezsiz yüksek lisans projesinden üretilmiştir.

² Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, mehmetdogan3342@gmail.com

³ Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, yasemin.er@gop.edu.tr

Giriş

Türk Dil Kurumu (1998), biyografiyi tanımlarken; yaptıklarıyla ve yaşayışlarıyla ünlenmiş, nam kazanmış önemli kişilerin hayatlarını belgelere dayalı olarak inceleyen edebi tür, öz geçmiş, yaşam öyküsü ifadesini kullanmıştır. Başka bir ifadeyle; herkes tarafından tanınmış, bilim, teknoloji, siyaset, ekonomi, edebiyat, müzik, resim, spor, sanat, spor gibi alanlarda iş ve yaşantılarıyla öne çıkmış kişilerin, yaşam serüvenini ortaya koymak amacıyla belgelere dayalı olarak tarafsız bir şekilde yazılan edebi üründür (Kaymakçı ve Er, 2009). Biyografinin tanımını eğitim bilimleri açısından yapılacak olursa; biyografi, geçmişte yaşamış önemli karakterlerden yararlanılarak öğretim amacı ile tarihi konuları düzene koyma ve inceleme yöntemidir. (Öncül, 2000).

Biyografi; edebi bir tür olarak eğitim alanında sıklıkla kullanılmakla beraber, sadece edebiyat alanında kullanılmayıp eğitim ve öğretim çalışmalarının tüm derslerinde oldukça kolay ve rahatlıkla kullanılan bir eğitim öğretim aracı olduğunu söylemek mümkündür. Biyografinin konusunun insan ve onun yaptıklarının olması nedeniyle yaşamları incelenen kişiler yaşadıkları toplumda oldukça tanınan tarihçi, edebiyatçı, matematikçi, coğrafyacı, kimyacı ve fizikçi olabileceği gibi bir hukukçu, siyasetçi, asker veya sporcu bir kişilik olabilir. Bu nedenle okullarda eğitim ve öğretim çalışmalarında iyi, faydalı ve sorumluluğunu bilen yurttaşlar yetiştirmek maksadıyla öğretimi yapılan Sosyal Bilgiler dersinde biyografilerden yararlanılmaktadır (Öztürk ve Otluoğlu, 2003).

Bahsedilen durumlarla ilgili olarak okullarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde biyografilerin kullanılması oldukça yaygın ve Sosyal Bilgiler dersinin hedef ve davranışlarının öğrencilere kazandırılması konusunda birçok yararının olduğunu söylemek mümkündür.

Bu konuyla alakalı olarak, yapılan diğer çalışmaların sonucuna dayalı olarak, bu yararlar şu şekilde açıklanabilir: Derslerde kullanılan biyografiler ile birlikte bir yandan biyografiye konu olan toplum tarafından saygı duyulan kişilerin hayatlarına odaklanılarak diğer yandan geniş bir tarihsel sunum yapılarak öğrencilere kazandırılmak istenilen hedefler iki taraflı olarak sunulmaktadır. Biyografiler toplum tarafından sayılan, sevilen ve takdir edilen kişilerin örnek olan hayatlarını öğrencilere aktarırken tarihsel bilginin daha eğlenceli ve daha etkili öğretimini sağlar. Biyografilerde sunulan örnek kişilerin örnek hayatları öğrencilerin doğa, olgu, bilim, kişiler, mekân, zaman, siyasi, ekonomik ve sosyal durum, vatan, gibi birçok farklı disiplinle ilgili aktarılmak istenen bilgi ve belgeleri daha kolay ve kalıcı olarak öğrenmelerine imkân sağlamaktadır demek mümkündür. Yukarıda bahsedilen durumlarla beraber öğrencilerde bireysel olarak daha fazla eleştirel düşünme, başkalarının yaşamlarını inceleyip bu yaşamlardan çıkarımlarda bulunup empati kurma, yaşanan hayatlar hakkında yorumlar yaparak daha doğru kararlar verme, eğitim öğretim çalışmalarının temeli olan okuma ve yazma becerilerini geliştirme, her vatandaşta olması gereken vatanseverlik duygusu, milletin tarihsel ve toplumsal olarak geçmişine saygı duyma ile milletini ve devletini sevmek gibi değerlerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Erdemli insan olmayı, bütün insanların özellik olarak birbirlerine benzeyebileceğini ve farklı coğrafyalara ait kültürlerin ortak noktalarını öğrencilerine tanıtır (Zarnowski, 2003; Maxim, 1999; Warren, 1992; Levstik, 1995).

Amerika Birleşik Devletleri biyografiyi sosyal bilgiler öğretiminde sıklıkla kullanılagelmiş ve bu yüzden biyografi ve sosyal bilgiler denildiğinde ilk akla gelen ülke olmuştur. (Levstik ve Barton, 2005; Mc Gowan ve Guzzetti, 1991; Şimşek, 2006). Amerika Birleşik Devletleri'nde durum böyleyken bizde ise biyografinin sosyal bilgiler öğretiminde kullanılmaya başlanması 2005 yılında çıkarılan sosyal bilgiler öğretim programı ile olmuştur. (Er, 2009; Er, 2010; Şimşek, 2006, Şimşek, 2009; Oruç, 2010). Sosyal Bilgiler öğretim programında 2005 yılında yapılan bu

değişikliklerle beraber özellikle biyografinin sosyal bilgilerde kullanımıyla alakalı yürütülen çalışmaların Sosyal Bilgiler öğretimi alanını doğrudan etkilediği ve bu konu ile ilgili akademik çalışmaların günden güne hızla artış sergilediği tespit edilmiş olmasına rağmen bu konuyla alakalı yapılan çalışmalar incelendiğinde ülkemizde Sosyal Bilgiler eğitim öğretim çalışmalarında biyografinin kullanılması ile ilgili olarak yapılan çalışmaların çok az ve yetersiz olduğu görülmektedir. Yukarıda bahsedilen bilgiler baz alındığında Sosyal Bilgiler eğitim öğretim çalışmalarında biyografinin kullanılması ile ilgili olarak yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde genel olarak, Sosyal Bilgiler öğretimi konusunun birinci ayağının kuramsal çalışmalar olduğu ikinci ayağının ise uygulama çalışmaları olduğu görülmektedir.

Sosyal Bilgiler eğitim ve öğretimi konusunun birinci ayağı olarak kuramsal çalışmalar incelendiğinde; Öztürk ve Otluoğlu'nun (2003) yaptıkları çalışmalarında biyografinin türlerini ve Türk Edebiyatı'nda biyografinin gelişimi açıklamış olmakla birlikte, Sosyal Bilgiler derslerinin öğretiminde milli MEB tarafından belirlenen hedef ve davranışlara ulaşmak için biyografinin nasıl ve ne şekilde kullanılacağı işlenen konulara örnek olacak metinlerden yola çıkarak anlatılmıştır. Er ve Kaymakçı'nın (2009) çalışmalarında ise biyografi, biyografiyle ilgili biyografi çeşitleri, edebi türler, biyografi ve Sosyal Bilgiler ilişkisi, Sosyal Bilgiler öğretiminde biyografi kullanımının faydaları ve sınırlılıkları gibi konular ele alınmıştır. Buna benzer olarak Oruç (2010) Sosyal Bilgilerin yararlandığı bilim dallarından biri olan tarihin öğretiminde biyografilerin kullanımıyla ilgili yaptığı çalışmada biyografiyle alakalı kuramsal bilgiler vermiş, biyografilerin kullanımıyla ilgili tarih derslerinde bazı öneriler getirmiştir.

Pratikteki çalışmalara bakıldığında; Er (2005) çalışmasında katılımcı öğretmenlerin tecrübelerine istinaden öğrenci seviyesi ve özelliklerine göre ilköğretim 3., 5. ve 8. sınıflarda yer alan "Atatürk'ün Hayatı" konularını yeniden elden geçirmiştir.

9. sınıf tarih konularının öğretimiyle alakalı Gençtürk'ün (2005) yaptığı çalışmada biyografiyle ilgili etkinliklerin öğrenci başarısına olan etkisi ölçülmeye çalışılmış ve sonuç olarak biyografilerin öğrencilerin akademik başarısını artırdığı gözlemlenmiştir. Er (2010) çalışmayı yaptığı tarihte kullanılan Sosyal Bilgiler (4.-7. sınıflar) ve T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programları ile ders kitaplarında yer alan biyografik öğeleri ve bunların niteliğini öğrenci fikirlerine göre ortaya koymaya gayret göstermiştir. Çalışma sonunda bahsi geçen öğretim programlarının öğrencilerin beklentilerini tamamen karşılayamadığı tespit edilmiştir. Erdem (2010) ise yaptığı çalışmada ilköğretim Sosyal Bilgiler 7. sınıf derslerinde biyografi örneklerini kullanmanın öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisini incelemiş ve biyografi destekli ders işlenen grubun akademik başarısının biyografiyi kullanmayan öteki gruba istinaden daha yüksek olduğunu vurgulamıştır. Oruç ve Erdem (2010) çalışmalarında öğrencilerin sosyal bilgiler öğretiminde biyografi örneklerini kullanmanın sosyal bilgiler dersine karşı tavırlarına etkisini araştırmışlar ve biyografilerin öğrencilerin sosyal bilgiler dersine karşı tavır ve tutumlarını olumlu anlamda etkilediği kanaatine varmışlardır. Kaya'nın (2011) çalışmasında ise tarih öğretim programlarından ve ilköğretim 8. Sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük derslerinden hareketle (II. Meşrutiyet-Cumhuriyet'in ilanı) tarihsel süreç içerisinde biyografik eserlerin ders kitaplarında nasıl yer aldığıyla ilgili biyografilerden yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Yukarıda da açıkça belirtildiği şekliyle ülkemizde Sosyal Bilgiler eğitim ve öğretimi çalışmalarında biyografinin kullanılmasına yönelik olarak yapılan çalışmaların kuramsal çalışmalar ve pratikteki çalışmalar olmak üzere iki etapta gerçekleştirildiği açıkça görülmektedir. Bu perspektiften hareketle, Sosyal Bilgiler dersi eğitim ve öğretim çalışmalarında, teorik çalışmaların biyografinin Sosyal Bilgilerle olan ilişkisi ve biyografiyle ilgili temel bilgiler üzerinde yoğunlaştığı, buna karşın pratik çalışmaların ise öğretmen ve

öğrencilerin fikirlerini içeren çalışmalarla akademik başarı ve tutumun belirlenmesine yönelik çalışmalar ekseninde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bununla birlikte yapılan diğer çalışmalarda direkt olarak ders kitaplarında ve Sosyal Bilgiler öğretim programında biyografinin yerini belirten çalışma sayısı ise sınırlı kalmıştır. Geline bu noktada, ders kitaplarında ve Sosyal Bilgiler öğretim programında biyografinin kullanım durumunu eşzamanlı olarak ortaya çıkaracak güncel bir çalışmaya olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı mevcut durumun bilimsel olarak ortaya koyacağı, alanda bulunan eksikliği gidereceği ve daha sonraki yapılacak olan çalışmalarda başı çekeceği düşünülerek bu çalışma hayata geçirilmiştir.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemeden yararlanılmıştır. Doküman inceleme yönteminde araştırılacak konuya göre mektuplar, ansiklopediler, radyo ve TV programları, arşivler, dergiler vb. materyallere başvurulur (Balcı, 2001). Bu çalışmada doküman inceleme yöntemi, yazılı materyal kapsamında değerlendirilen öğretim programıyla araştırmanın amacına uygunluğu ve ders kitaplarını incelemeye imkân sağlaması nedeniyle kullanılmıştır.

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında MEB tarafından devlet okullarına dağıtılan 5., 6., ve 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları, örneklemini ise Mersin ili Tarsus ilçesinde okutulmakta olan Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak 2022-2023 eğitim öğretim yılında 5., 6., ve 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarından yararlanılmıştır.

Bu kitapların künyeleri aşağıdaki gibidir:

- MEB. (2018). İlköğretim 5 Sosyal Bilgiler Ders Kitabı. Ankara: E Kare Eğitim Yayıncılık Matbaacılık.

- MEB. (2019). İlköğretim 6 Sosyal Bilgiler Ders Kitabı. Ankara: Anadol Yayıncılık.

- MEB. (2019). İlköğretim 7 Sosyal Bilgiler Ders Kitabı. Ankara: Ekoyay Eğitim Yayıncılık Matbaacılık.

Bu başlık altında, belirlenen örneklem veya çalışma grubundan verilerin nerede, ne zaman, nasıl ve kim tarafından toplandığı anlatılmalıdır. Araştırmacı, verileri hangi ortamda kimlerden topladığı, uygulamayı kimin yaptığı, uygulamanın bireysel ya da grupla mı yapıldığı, veri toplama aracının doldurulmasının ne kadar sürdüğü, veri toplama sürecinin ne kadar zaman aldığı gibi konuları bu başlık altında vermelidir. Ayrıca eğer gerekli ise veri toplama sürecinde katılımcılardan veya velilerinden “bilgilendirilmiş onam formu” veya “gönüllü katılım formu” alınıp alınmadığı belirtilmelidir.

İçerik analizi; başkalarına ait iletişim materyallerinin kapsadığı simge, bilgi, slogan, karakter gibi unsurları inceleyerek, sayısal verilere dayanmaktadır. Nitel araştırma yönteminin çizgisi dahilinde doküman inceleme yöntemiyle beraber de kullanılabilir. Araştırmada içerik analizinden yararlanılmasının nedeni bilgi ve belgelerin bilinen özelliklerine ait mesajlarla bağ kurulabilmesi, üslûp, tarz, stil, analiziyle iletişimin sınırlarını anlatmaya olanak sağlamasıdır. (Arıkan, 2004). Bu nedenle sınıf düzeyi, araştırmaya ait veriler, tema, öğrenme alanı, kazanım/konu ve kişi çerçevesinde gizli içerik kodlaması yapılarak tablolaştırılmıştır.

Bulgular

Çalışmanın amaçları doğrultusunda Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretim Programı (5-7. Sınıflar) incelenmiş ve dokümanların analiz edilmesi sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.:

Tablo 1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf ders kitabı 1. Dönem biyografi kullanım durumu

Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım	Kişi
Bir Fikrim Var	Bilim, Teknoloji ve Sosyal Yaşam	• Bilim insanları ve mucitlerin ortak özelliklerini öğrenir. • Bilimsel düşünmenin, bilimsel çalışmaların başarıya ulaşmasında önemli olduğunu kavrar. • Bilim insanları ile mucitlerin arasındaki farkı söyler.	• İbn-i Sina • Aziz Sancar • Cahit Arf • Isaac Newton • Gazi Yaşargil • Thomas Edison • Louis Pastör • Charles Messier • Dilhan Eryurt
Milli Değerlerimiz	Güç, Yönetim ve Toplum	• Anayasa’da, millî egemenlik ve bağımsızlık konusunda yapılan açıklamalara örnek verir. • Millî egemenliğimizi ve bağımsızlığımızı temsil eden değerlerimize örnek verir. • Bayrak, millî marş ve başkent gibi değerlerin, özgür ve bağımsız devletlerin sahip olduğu semboller olduğunu bilir.	• Rıza Kayaalp

Tablo 1’deki bilgilere istinaden ilköğretim 5. sınıf düzeyinde sosyal bilgiler dersi kitabında biyografinin kullanımı detaylı bir şekilde sunulmuştur. Buna göre 5. Sınıf sosyal bilgiler öğretiminde ‘Bir Fikrim Var ve Milli Değerlerimiz’ şeklinde 2 öğrenme alanı belirlenmiştir. Söz konusu bu öğrenme alanları sırasıyla “*Bilim, Teknoloji ve Sosyal Yaşam*” ve “*Güç, Yönetim ve Toplum*” olmak üzere 2 üniteye yer almıştır. İki üniteye kullanılan kişi biyografi sayısı toplam 10 olmakla beraber, söz konusu ünitelerle ilişkili kazanım sayısı 6 olarak belirlenmiştir. Tablo 1 incelendiğinde özellikle “*Bilim, Teknoloji ve Sosyal Yaşam*” ünitesinde toplam dokuz kişinin biyografisinin kullanılması dikkat çekicidir. Bu da muhtemelen ünitenin öneminden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Bunun yanı sıra 5. Sınıf öğrencilere biyografinin ne olduğu, nasıl hazırlanabileceği anlatılmış ve uygulama yapmak açısından çevrelerinde yer alan insanlardan önemli gördüklerinin biyografisini hazırlamaları istenmiştir.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelenmiştir. İncelenen kitap Erhan Şahin tarafından hazırlanıp Anadol Yayıncılık tarafından basılan ders kitabıdır. Yapılan doküman analizi sonucu kitabın 1. Dönem müfredatı için elde edilen bulgular aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitabı 1. Dönem biyografi kullanım durumu

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu	Kişi
• İslamiyet'in Yayılışı • Yeni Yurt Anadolu	Tarihe Yolculuk	Hız Muhammed Dönemi	Hız Muhammed
		Gazneliler Devleti	Biruni
		Anadolu'da Kurulan Türk Beylikleri	Nizamülmük
		Türkiye Selçuklu Devleti	• Mevlâna • Ahi Evran

Tablo 2'ye göre 6. Sınıfın ilk dönemi için iki adet öğrenme alanı (*İslamiyet'in Yayılışı ve Yeni Yurt Anadolu*) belirlenmiştir. Her iki öğrenme alanı da Tarihe Yolculuk adlı 2. Üniteye yer almaktadır. Toplamda 5 kişinin biyografisine 4 konu içerisinde yer verilmiştir. Biyografilerin kullanıldığı konular "Hız. Muhammed Dönemi, Gazneliler Devleti, Anadolu'da Kurulan Türk Beylikleri ve Türkiye Selçuklu Devleti" olarak belirlenmiştir. Bu konularda biyografisine yer verilen kişiler ise sırasıyla Hız. Muhammed, Biruni, Nizamülmük, Mevlâna ve Ahi Evran'dır. Öte yandan ilk dönem ünitelerinden sadece "Tarihe Yolculuk" adlı 2. Üniteye biyografi kullanımı olmuştur. Biz ve Değerlerimiz ile Yeryüzünde Yaşam adlı ünitelerde biyografi kullanılmaması dikkat çekmiştir.

6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının doküman analizi yapılmış ve elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitabı 2. Dönem biyografi kullanım durumu

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu	Kişi
• Sosyal Bilgilerin Toplum Yaşamına Etkisi • Nitelikli İnsan Gücü	• Bilim ve Teknoloji Hayatımızda • Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim	Türkiye'de Bilim ve Teknolojinin Gelişimine Yönelik Çalışmalar	Mazhar Osman Hulusi Behçet Cahit Arf Oktay Sinanoğlu
		Nitelikli İnsan Gücü	Mehmet Nuri Bey
		Toplumsal Hayatımızda Demokrasinin Önemi	Ömer Halisdemir Süreyya Ağaoğlu
			Türkan Akyol Gül Esin Kara Fatma Halide Edip Adıvar Canan Dağdeviren

Tablo 3'de görüldüğü üzere 6. Sınıf 2. Dönemde biyografi kullanımı ilk döneme nazaran daha fazla olmuştur. Toplamda iki öğrenme alanı (*Sosyal Bilgilerin Toplum Yaşamına Etkisi ve Nitelikli İnsan Gücü*) ve iki üniteye biyografi kullanımına gidilmiştir. Biyografi kullanılan üniteler "Bilim ve Teknoloji Hayatımızda (4. Ünite)" ve "Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim (5. Ünite)" olarak belirlenmiştir. Toplamda 3 konuda kullanılmıştır biyografiler. Bu konuları şu şekilde sıralayabiliriz;

- a. Türkiye’de Bilim ve Teknolojinin Gelişimine Yönelik Çalışmalar
- b. Nitelikli İnsan Gücü
- c. Toplumsal Hayatımızda Demokrasinin Önemi

Söz konusu bu 3 konu altında verilen biyografi sayısı ise 12 olarak gerçekleşmiştir. İlk konuda 4 kişinin biyografisine yer verilmiştir. Bu kişiler; Mazhar Osman, Hulusi Behçet, Cahit Arf, Oktay Sinanoğlu’dur. İkinci konuda sadece Mehmet Nuri Bey’in biyografisine yer verilmiştir. En fazla biyografi “Toplumsal Hayatımızda Demokrasinin Önemi” adlı konuda olmuştur. Bu konuda toplam 7 kişinin yer aldığı görülmektedir. Burada fazla sayıda biyografinin yer alması demokrasi konusuna verilen önemle ilişkilendirilebilir. Bu konuda yer alan yedi biyografiden altısının kadınlara ait olması dikkat çekicidir. Yakın tarihimizde 15 Temmuz Demokrasi Zaferinin sembol isimlerinden olan Ömer Halis Demir haricindeki diğer biyografilerin tamamı kadınlara aittir. Kadınların demokrasi konusunda bu kadar fazla biyografisinin yer alması seçme ve seçilme hakkını güçlüklerle kazanmış olmalarına yorulabilir.

Araştırma kapsamında 7. Sınıflarda kullanılan sosyal bilgiler kitabının doküman analizi yapılmıştır. Hikmet Azer tarafından hazırlanan ve Ekoyay Yayınevi tarafından basılan 7. Sınıf sosyal bilgiler kitabına ilişkin bulgular tabloda sunulmuştur.

Tablo 4. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabı 1. Dönem biyografi kullanım durumu

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu	Kişi
• Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu		Osmanlı’nın Kuruluş Dönemi	Ertuğrul Gazi Osman Bey Orhan Bey I. Murat Yıldırım Beyazıt
• Osmanlı Devleti’nin Fetih Siyaseti	Türk Tarihinde Yolculuk	Osmanlı’nın Gelişme Dönemi	Çelebi Mehmet II. Murat Yavuz Sultan Selim Kanuni S. Süleyman
• Avrupa’daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri		Coğrafi Keşifler	Bartelemou Diaz Kristof Colomb Vasco Da Gama Magellan

Tablo 4’te görüldüğü üzere 7. Sınıf 1. Dönemde toplam 3 öğrenme alanında biyografi kullanılmıştır. Bu öğrenme alanları sırasıyla a) Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu, b) Osmanlı Devleti’nin Fetih Siyaseti, c) Avrupa’daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri şeklinde belirlenmiştir. Bu öğrenme alanları sadece 2. Ünite olan “Türk Tarihinde Yolculuk’tan” çıkmıştır. Biyografi kullanımında toplam 3 konu ve 13 biyografi kullanılmıştır. Osmanlı’nın Kuruluş Dönemi adlı konuda yedi padişahın biyografisine yer verilmiştir. Osmanlı’nın Gelişme Dönemi adlı konuda ise 2 Osmanlı Padişahının biyografisine yer verilmiştir. Coğrafi Keşifler adlı konuda ise toplam 4 kişinin biyografisi kullanılmıştır.

Sosyal bilgiler 7. Sınıf kitabının 2. Dönem ünitelerinin analizi de Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitabı 2. Dönem biyografi kullanım durumu

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu	Kişi
		Yazının İcadı	J. Guttenberg Thomas Edison Guglielmo Marconi John Logie Baird Edouard Belin Chester Carlson Tim Berners Lee
• Geçmişten Günümüze Bilginin Serüveni	İslam Zaman İçinde	Türk Bilginleri	El-Harezmi İbn-i Firnas Farabi İbn-i Sina İbn-i Heysem El-Hazini El-Cezeri İbn-i Haldun Ali Kuşçu Katip Çelebi Piri Reis
• Türk Medeniyetinde Bilginler	Bilim	Avrupalı Bilginler	Copernicus Galilei Isaac Newton
• Avrupa'daki Bilimsel Gelişmeler			

Tablo 5'e göre 2. Dönem biyografi kullanımı 3 öğrenme alanında gerçekleşmiştir. Bunlar; a) Geçmişten Günümüze Bilginin Serüveni, b) Türk İslam Medeniyetinde Bilginler, c) Avrupa'daki Bilimsel Gelişmeler şeklindedir. Söz konusu kitapta kullanılan tüm biyografiler 4. Ünite olan "Zaman İçinde Bilim" adlı ünedir. Toplam 21 biyografinin kullanıldığı kitapta bu biyografiler Yazının İcadı, Türk Bilginleri ve Avrupalı Bilginler adlı konularda kullanılmıştır. Toplam 21 biyografinin 11 tanesi Türk Bilginler başlıklı konuda tarihi serüvende bilime önemli katkılar yapmış Türk Bilginleri hakkında detaylı bilgiler paylaşılmıştır. Söz konusu bu bilim insanları El-Harezmi, İbn-i Firnas, Farabi, İbn-i Sina, İbn-i Heysem, El-Hazini, El-Cezeri, İbn-i Haldun, Ali Kuşçu, Kâtip Çelebi ve Piri Reis olarak sıralanmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Biyografi edebi bir tür olarak eğitim alanında sıklıkla kullanılmakla beraber, sadece edebiyat alanında kullanılmayıp eğitim ve öğretim çalışmalarının tüm derslerinde kullanılan bir eğitim öğretim aracıdır. Bu çalışmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kapsamında ilköğretim ortaokul Sosyal Bilgiler ders kitaplarında biyografinin kullanımı incelenmiştir.

Araştırma nitel araştırma deseninde gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmada incelenen kitaplar 2022-2023 eğitim öğretim yılında MEB tarafından devlet okullarına dağıtılan ortaokul sınıflarında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda

İlköğretim 5 Sosyal Bilgiler Ders Kitabı için Ankara: E Kare Eğitim Yayıncılık Matbaacılık; İlköğretim 6 Sosyal Bilgiler Ders Kitabı için Ankara: Anadolu Yayıncılık; İlköğretim 7 Sosyal Bilgiler Ders Kitabı için Ankara: Ekoyay Eğitim Yayıncılık Matbaacılık tarafından yayınlanan ders kitapları incelenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen tüm kitaplarda biyografi kullanımına aktif bir şekilde yer verildiği tespit edilmiştir. Kullanılan biyografiler tüm kitaplarda ünitelere eşit olarak dağıtılmamış olup, belirli ünitelerde sıkça kullanım, bazılarında ise hiç biyografi kullanılmadığı tespit edilmiştir. Kullanılan biyografilerin öğrencilerin zihninde kalıcı olması için görsel materyallerle desteklendiği tespit edilmiştir. Biyografi kullanım sayıları karşılaştırıldığında en az biyografinin 5. Sınıf kitabında, en çok biyografinin ise 7. Sınıf kitabında kullanıldığı belirlenmiştir. Bu durumda biyografinin düşük sınıflardan yüksek sınıflara doğru giderek arttığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte biyografisi verilen kişilerle ilgili etkinlikler tasarlanarak, bu kişilerin öğrenciler tarafından örnek alınması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu duruma benzer bir çalışmayı Yiğittir ve Öcal'ın (2010) yılında 6.sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri üzerine yaptıkları çalışmada da ilköğretim 6.sınıf öğrencilerinin biyografisi verilen örnek kişileri örnek alarak çalışkanlıklarını arttırmaları bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

Biyografi kullanımı ile öğrencilere dersleri daha kalıcı bir şekilde öğretmek, bu sayede konuyla ilgili geçmişte değerli katkılar sunmuş şahsiyetler hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Böylece öğrencilerin biyografi sayesinde çeşitli kazanımları olacağı düşünülmektedir. Biyografinin yoğun bir şekilde kullanıldığı konular Demokrasi ve Türk Bilginleri olmuştur. Er'in (2010) yılında ilköğretim öğrencilerinin biyografi kullanımına ilişkin yaptığı çalışmada, öğrencilerin biyografisini yazdıkları kişilere ait model aldığı özelliklere ilişkin görüşlerde başarı-çalışkanlık arasında pozitif bir ilişki olması da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Öğrencilere demokrasi konusunun öğretilmesi esnasında özellikle Türk kadınlarının demokratik haklarına vurgu yapılarak bu alanda öncü kadınların biyografilerine yer verilmesi dikkat çekicidir. Benzer şekilde bilimsel gelişmeler konusunda geçmiş dönemde bilime önemli katkılar sunmuş Türk bilim insanlarının biyografisine yer verilmiştir.

Yapılan çalışmanın çıktılarına dayanarak, öğrenciler üzerinde daha etkili bir sosyal bilgiler öğretimi için aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

- MEB'in hizmet içi eğitim kurslarını hazırlama ve planlama aşamasında yeni yöntem ve teknikleri göz önünde bulundurarak biyografi yöntemine yönelik hizmet içi eğitim kursları açmalarının gerekliliği.
- Araştırmacıların eğitim ve öğretimlerle ilgili olarak biyografi yöntem ve tekniğinin geliştirilmesi konusunda teşvik edilmesi.
- Eğitim ve öğretimlerle ilgili olarak öğrencilerin ilgi ve yönelimlerine uygun olarak biyografi yöntemine uygun olarak özellikle dijital materyal geliştirme çalışmaları yapılmalı.
- Yapılan çalışmanın çıktılarına dayanarak bazı ünitelerde biyografi kullanımının çok bazı ünitelerde hiç olmadığı görülmüştür. Sosyal Bilgiler öğretiminde bütün ünitelerde konuların içeriğine uygun olarak mutlaka biyografilerin kullanılması gerekliliği konularında önerilerde bulunulmuştur.

Referans

Akinoğlu, O. ve Arslan, Y. (2007). Türkiye'de ortaöğretim öğrencilerinin tarih kavramlarını kazanma durumu ve değerlendirilmesi. *Kırğızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18,138-154.

- Arıkan, R. (2004). *Araştırma teknikleri ve rapor hazırlama*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Ata, B. (2008). *Sosyal bilgilerde Atatürkçülük konularının eğitimi ve öğretmen rolü*. İçinde B. Tay ve A. Öcal (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* (s. 283- 299). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Aycan, Ş., Kaynar, Ü., Türkoğuz, S. ve Arı, E. (2002, Eylül). *İlköğretimde kullanılan fen bilgisi ders kitaplarının bazı kriterlere göre incelenmesi*. V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi'nde sunuldu, Ankara.
- Aydın, İ. (2005). Okul-çevre ilişkileri. Y. Özden (Ed.). *Eğitim ve okul yöneticiliği el kitabı* içinde (s. 161–185). Ankara: Pegem Akademi.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bandura, A. (2009). Cultivate self-efficacy for personal and organizational effectiveness. E. A. Locke (Ed.), *Handbook of principles of organizational behavior: indispensable knowledge for evidence based management (2nd Edition)* içinde (s. 179–200). İngiltere: John Wiley & Sons.
- Barth, J. L. Demirtaş A (1997). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Yök/ Dünya.
- Caunce, S. (2001). *Sözlü tarih ve yerel tarihçi*, (B.B. Can- A. Yalçinkaya, Çeviren). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin izleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), s. 69-88.
- Er, H. (2005). Sosyal Bilgiler dersinde biyografi öğretimi: “Atatürk’ün hayatı” metninin analizi ve yeni bir tasarım. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Er, H. (2009). Sosyal Bilgiler eğitiminde biyografi öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Reşat Genç’e Armağan Özel Sayısı)*, 29 (5), s. 1546-1557.
- Er, H. (2010). Sosyal Bilgiler eğitimi kapsamında ilköğretim öğrencilerinin “biyografi” kullanımına ilişkin görüşleri. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erdem, R. (2010). Sosyal Bilgiler öğretiminde biyografi kullanımı. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Gençtürk, M. (2005). Tarih Öğretiminde Biyografi Kullanımı. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Kabapınar, Y. (2005). *Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları*. İçinde C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (365-394). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kan, Ç. (2003). *Problem Çözme Yönteminin İlköğretim İkinci Kademe Sosyal Bilgiler*
- Kaya, A. (2011). Biyografik Eserlerin Tarih Öğretimine Katkısı ve İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Uzanan Sürecin Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kaymakçı, S. ve Er, H. (2009). *Sosyal Bilgilerde Biyografi Kullanımı*. İçinde M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler Eğitimi* (s. 414-428). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Lederer, J. M. (2000). *Reciprocal Teaching of Social Studies in Inclusive Elementary*
- Levstik, L. (1995). Narrative constructions: Cultural frames for history. *The Social Studies*, 86, 113-116.
- Levstik, L. S. & Barton, K. C. (2005). *Doing history: Investigating with children in elementary and middle schools*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Maxim, G. W. (1999). *Social studies and the elementary school child*. New Jersey: Prentice Hall.
- McGowan, T. ve Guzzetti, B. (1991). Edebiyat temelli Sosyal Bilgiler öğretimi (Çev: Ahmet Doğanay). http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/doganay_01.pdf, adresinden 20 Ocak 2023 tarihinde indirilmiştir.
- MEB. (2012). *İlköğretim 7 Sosyal Bilgiler ders kitabı*. Ankara: Ekoyay Yayıncılık
- MEB. (2018). *İlköğretim 5 Sosyal Bilgiler ders kitabı*. Ankara: E Kare Eğitim Yayıncılık Mat.
- MEB. (2019). *İlköğretim 6 Sosyal Bilgiler ders kitabı*. Ankara: Anadol Yayıncılık.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. London: Sage
- Oğuzkan, F. (2001). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı Yay.
- Street, C. (2002). Teaching with the newspaper, *SocialStudies*, 3, 131-134.
- Yiğittir, S., Öcal, A. (2010). "İlköğretim 6.Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 407-416.